

Rondblik

De stal en de ster van Betlehem

J. Knigge

In de Kerstweek wordt Betlehem bezocht door talrijke toeristen, die er de Geboortekerk bezichtigen of de plechtige kerstnachtdienst willen bijwonen. Onder de kerk bevindt zich de Geboortegrot waar, volgens een vroegchristelijke overlevering, Jezus werd geboren. Keizer Constantijn liet op aandrang van zijn moeder Helena in 338 op deze plaats een kerk bouwen, die later werd verwoest. De huidige Geboortekerk werd in de zesde eeuw gebouwd onder de Byzantijnse keizer Justinianus.

De vroege overlevering is afkomstig van de kerkvaders Justinus de Martelaar (ca. 100-165) en Origenes (185-254). Justinus schrijft: ‘Omdat Jozef geen onderdak kon vinden, nam hij zijn intrek in een zekere grot bij het dorp; terwijl zij daar waren beviel Maria van Jezus en legde hem in een voederbak en hier vonden de magiërs uit Arabië hem.’ Origenes zegt: ‘Nog altijd kan men de grot in Betlehem zien waar Hij werd geboren en gewikkeld in doeken. En over deze plaats wordt in de omringende landen met grote belangstelling gesproken. Zelfs door de vijanden van ons geloof wordt gezegd dat in deze grot Jezus was geboren, Degene die aanbeden en vereerd wordt door de christenen.’

Een onechte kerstromantiek heeft het sobere verhaal van Lucas opgesierd met toegevoegde verzinsels: de late aankomst van het vermoeide paar, een onwillige herbergier die een hoogzwangere vrouw niet binnenlaat, de bevalling die in de stal plaatsvindt in het gezelschap van allerlei dieren, het bezoek van drie koningen. De stal zal bedacht zijn vanwege de voederbak en de grot wordt evenmin in de Bijbel vermeld. Matteüs 2:11 vertelt dat de magiërs ‘het huis’ binnengingen waar ze het kind vonden. De ‘dag van haar bevalling’ in Lucas 2:6 doet eerder denken aan een van de volgende dagen, of zelfs weken, dan aan de dag van aankomst.

Een herberg?

Jozef kwam naar Betlehem om op een keizerlijk bevel in deze plaats van familieafkomst zijn erfelijke en familiegegevens te laten registreren. Op grond van de *Res Gestae*, Augustus’ verslag van zijn regeringsdaden, is vastgesteld dat de keizer in 8 v.C. een volkstelling uitschreef. De uitvoering hiervan zal in zijn grote rijk enige jaren hebben gevergd. Er zullen zeker meer nakomelingen van David in Betlehem hebben gewoond of zijn gekomen voor deze registratie. Volgens Lucas 2:7 vonden Jozef en Maria geen plaats in de *kataluma*. Dit is vertaald met ‘de herberg’ (SV) of ‘het nachtverblijf van de stad’ (NBV). Een dergelijk commercieel verblijf was in het toenmalige kleine Betlehem, dat dicht bij Jeruzalem niet aan een belangrijke reisroute lag, minder waarschijnlijk.

Bovendien gebruikt Lucas voor een herberg of logement het Griekse woord *pandocheion* (Luc. 10:34). In de oosterse familiecultuur in Palestijnse dorpen, zoals die ook vandaag nog geldt, zou een verblijf in een herberg door verwanten niet acceptabel worden gevonden, laat staan voor een nakomeling van David. Reizigers in Palestina hebben zelfs ervaren dat een heel dorp uitloopt voor de begroeting van een persoon wiens grootvader veel jaren tevoren de plaats had verlaten! Het woord *kataluma* kan echter ook *gastenvertrek* betekenen. Zo is het vertaald in Lucas 22:11 voor het vertrek van het pesachmaal. Dit zou betekenen dat in het huis waar zij onderdak kregen, deze ruimte al bezet was, wellicht vanwege de registratie. De gastvrijheid gebod daarom Jozef en Maria in het familievertrek op te nemen.

Het Palestijnse huis

Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat eeuwenlang in de dorpen van Palestina hetzelfde type huis gangbaar was. Dit is ook beschreven door Gustaf Dalman, een Duitse oriëntalist, die jarenlang grondig onderzoek deed naar het leven in Palestijnse dorpen. Hij schrijft in *Arbeit und Sitte in Palestina* (1928): ‘Hier wonen mens en beest vaak in hetzelfde vertrek. Onder de boeren is het heel gewoon dat de familie woont, eet en slaapt op een verhoogd gedeelte in hetzelfde vertrek van het huis als waar de dieren, in het bijzonder de koe en de ezel, hun plaats hebben op het lagere vloergedeelte bij de deur. Hier bevinden zich de voederbakken, in de vloer of aan de muur, of aan de rand van het verhoogde gedeelte.’ Hij noemt als voordelen dat de familie in de winter profiteert van de warmte van de dieren en dat deze ’s nachts beveiligd zijn voor diefstal. ’s Morgens vroeg worden de dieren naar buiten gebracht om te drinken, zoals ook blijkt uit de woorden van Jezus in Lucas 13:15 (SV). De lamp van Matteüs 5:15 verlicht iedereen in het huis. Wellicht heeft de bevalling van Maria plaatsgehad in het woongedeelte van dit familievertrek, dat zich al of niet in het huis van verwanten bevond. De voederbak was er onder bereik.

De magiërs

Matteüs 2 beschrijft de komst van magiërs uit het Oosten, die de ster van de pasgeboren koning hadden zien opgaan en hem eer wilden bewijzen. De Romeinse historicus Suetonius (geb. 70) schreef: ‘In het hele Oosten bestond een oud en vastgeworteld geloof dat iemand in Judea zou opkomen die over de mensheid zou gaan regeren.’ Volgens de Griekse schrijver Herodotus waren de magiërs een priesterkaste die geschoold was in de wetenschap. In het Babylonische en het latere Medisch-Perzische rijk hadden zij veel invloed als raadgevers aan het hof. Zij hielden zich bezig met droomuitlegging en toekomstvoorspelling door middel van astronomie en astrologie. Babel was hiervan een belangrijk centrum. Daar bevond zich tijdens en na de ballingschap een grote Joodse kolonie. Via deze Joden, en zeker via Daniël, konden de magiërs bekend zijn geworden met messiaanse profetieën, zoals die van Bileam: ‘Een ster komt op uit Jakob, een scepter uit Israël’ (Num. 24:17). Geschiedschrijvers uit de Oudheid vertellen dat magiërs ook koningen in andere landen bezochten.

De magiërs van Matteüs 2 reisden eerst westelijk naar Jeruzalem. De ster was een nieuwe verschijning, want Herodes vroeg wanneer zij de ster voor het eerst hadden waargenomen (vs. 7). Van Jeruzalem reisden ze zuidelijk naar Betlehem, waarbij dezelfde ster, die zij eerst in het oosten hadden gezien, nu boven deze plaats tegen de hemel zichtbaar was (vs. 9). Tijdens de reis, die vanwege de grote afstand één à twee maanden in beslag nam, had de ster zich dus tegen de achtergrond van de sterrenhemel van oost naar zuid verplaatst. Astronomisch gezien kon de ster daarom geen nova of supernova zijn, omdat die in de sterrenhemel een vaste plaats hebben. Evenmin kon het een planeet zijn, omdat het een nieuwe verschijning was. De ster was dus een komeet.

Kometen

Een komeet is een opvallende verschijning aan de sterrenhemel, waaraan vanouds een bijzondere betekenis werd toegeschreven. Het kon een aankondiging zijn van een grote ramp, zoals volgens Plinius bij de moord op Julius Caesar, maar ook van goed nieuws, zoals de geboorte van een groot vorst. Een ster die ‘boven de plaats stond’ (Mat. 2:9), wordt ook genoemd door Dio Cassius, als hij over Rome schrijft: ‘De ster die komeet wordt genoemd

stond verscheidene dagen boven de stad.' Flavius Josephus schrijft: 'Een ster die op een zwaard leek stond verscheidene dagen boven Jeruzalem.' Als kometen een staart hebben, wijst de kop in een bepaalde richting. De uitdrukking in vs. 9 bevestigt daarom dat er sprake was van een komeet. Het was een staartkomeet die richting Betlehem wees. Origenes schreef hierover in de derde eeuw: 'Wij beschouwen de ster die in het Oosten was gezien als een nieuwe ster, waarbij deze hemelse lichamen zich soms aandienen als kometen. ... Als dan bij het begin van een nieuwe dynastie of bij een ander belangrijk gebeuren een komeet verschijnt, waarom zou het dan te wonderlijk zijn dat bij de geboorte van Hem die een nieuwe leer predikt een ster zou zijn verschenen?'

Conjuncties

Ook aan de onderlinge stand van planeten en sterrenbeelden werd een bepaalde uitleg gegeven. De sterrenhemel rond het begin van de jaartelling is in een planetarium gereconstrueerd en werd vergeleken met de waarnemingen van Chinese astronomen. Deze zijn zorgvuldig geregistreerd en bewaard gebleven in de *Han shu*, de kronieken van de Chinese Han-dynastie (206 v.C. - 9 n.C.). Van belang hierbij zijn de jaren tussen 8 v.C. (het registratiebevel van Augustus) en 4 v.C. (de dood van Herodes). Deze drie opeenvolgende jaren blijken volgens de Chinese kroniek astronomisch van bijzondere betekenis te zijn geweest.

- 7 v.C.: de planeten Jupiter en Saturnus staan in het sterrenbeeld Vissen. Zij hebben drie keer een ongewone conjunctie, dat wil zeggen, een zeer dicht bij elkaar gelegen positie. Dezelfde conjunctie voor het jaar 7 is ook beschreven op een Mesopotamisch kleitablet dat in Sippar is gevonden. Saturnus en Jupiter golden bij de magiërs als de goddelijke vader en zoon. Hun positie kon duiden op een koning die te verwachten was. Het sterrenbeeld Vissen werd vereenzelvigd met Israël.
- 6 v.C.: de planeet Mars voegt zich bij de conjunctie in de Vissen, een positie die slechts één keer in 800 jaar optreedt. Mars werd gezien als het symbool van macht van de verwachte koning.
- 5 v.C.: in het oostelijk sterrenbeeld Steenbok wordt in maart/april plotseling een, volgens de *Han shu* bijzondere, komeet zichtbaar. De steenbok was een krachtig dier, dat in het visioen van Daniël 8 over de aarde stormde en de machtige ram overwon.

De komeet kondigde de geboorte van de koning aan; dit was voor de magiërs het signaal om op reis te gaan. Volgens de Chinese waarnemingen was dit de enige komeet in deze jaren. Bovendien was het een staartkomeet, die gedurende ruim zeventig dagen zichtbaar was. De verschijning in het voorjaar stemt overeen met de mededeling in Lucas 2:8, dat de herders 's nachts in het veld waakten bij hun kudde. De zeventig dagen waren voldoende voor de reis naar Jeruzalem. Toen Herodes de magiërs nauwkeurig ondervroeg naar hun waarnemingen (Mat. 2:7), zullen ze hem wellicht ook de voorafgaande voortekenen hebben medegedeeld. Daarom liet Herodes in Betlehem alle jongetjes van 2 jaar en jonger doden. De monnik Dionysius Exiguus misrekende zich dus vijf jaar toen hij in de zesde eeuw onze jaartelling liet beginnen met de geboorte van Jezus in het jaar 0.

God verbiedt in de Bijbel uitdrukkelijk de verering van hemellichamen. Maar Hij heeft de kennis van de magiërs over de sterrenhemel gebruikt om het grote nieuws over de komst van zijn Zoon als redder van de wereld direct al buiten Israël te verbreiden. Zij zijn voor deze Koning geknield en hebben Hem met koningsgeschenken vereerd (Mat. 2:11). Zo vonden de koningsprofetieën uit Psalm 72 en Jesaja 60 in Hem hun hoogste vervulling.